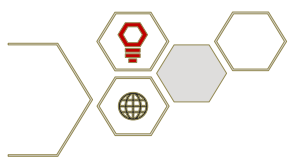
Кримінальне право та кримінологія**УДК 343.8:001.8****DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17241069>****Методика наукового дослідження забезпечення виконання
альтернативних видів покарань в Україні****Сіренко Крістіна Юріївна,**кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри підвищення
кваліфікації працівників пробації Інституту професійного розвитку

Пенітенціарної академії України, Чернігів, Україна,

<https://orcid.org/0000-0003-2705-0924>**Прийнято: 11.09.2025 | Опубліковано: 30.09.2025**

Анотація. Дослідження спрямоване на обґрунтування теоретичних і методологічних засад забезпечення виконання альтернативних видів покарань в Україні. Методологія слугує теоретичним підґрунтям, що дозволяє структурувати дослідження, тоді як методика виступає практичним інструментарієм, який конкретизує способи реалізації методологічних принципів.

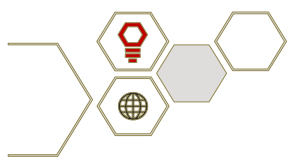
У дослідженні застосовано комплексний методологічний підхід до забезпечення виконання альтернативних видів покарань. Він поєднує загальнонаукові методи (діалектичний, метафізичний, герменевтичний, системний, синергетичний та функціональний) та спеціально-наукові методи (конкретно-соціологічні дослідження, історико-правовий, контент-аналіз, статистично-математичні, соціально-правовий експеримент, кібернетичний, порівняльно-правовий, формально-юридичний, логіко-юридичний, метод альтернатив і моделювання).

Загальнонаукові методи формують філософську основу дослідження, що дозволяє розглядати альтернативні види покарань як складну соціально-правову систему. Вони сприяють глибокому розумінню динаміки, взаємозв'язків і функцій пробації у контексті кримінально-виконавчої політики України, створюючи емпіричну базу для кількісної та якісної оцінки ефективності таких заходів.

Спеціально-наукові методи зосереджені на юридичних аспектах, забезпечуючи ґрунтовний аналіз нормативної бази та правозастосовної практики. У комплексі вони формують інтегровану систему методів: теоретичну, емпіричну та нормативну. Наприклад, діалектичний метод у поєднанні із соціологічним дозволяє виявляти суперечності у сфері пробації, тоді як формально-юридичний разом зі статистичним застосовується для оцінки ефективності альтернативних видів покарань.

Встановлено, що необхідними є емпіричні дослідження, що включають опитування, анкетування та аналіз суспільної думки, для оцінки ефективності альтернативних покарань, їх сприйняття суспільством та впливу на ресоціалізацію засуджених. Актуальним є вивчення міжнародного досвіду для адаптації кращих практик організації пробації та виконання альтернативних видів покарань, враховуючи культурні та соціальні особливості України. Важливо досліджувати внутрішні суперечності та взаємодію елементів системи виконання покарань, розглядаючи пробацію як складну, самоорганізовану систему, що взаємодіє з іншими соціальними та правовими інститутами. Використання методів моделювання та правового експерименту є ключовими для розробки інноваційних підходів до реформування кримінально-виконавчої політики, що сприятиме гуманізації, ефективності та ресоціалізації засуджених у контексті сучасних викликів. Необхідно враховувати соціальні фактори, такі як стигматизація засуджених, і розробляти програми соціальної підтримки, особливо для вразливих груп, наприклад, неповнолітніх правопорушників.

Ключові слова: пробація, альтернативні види покарання, кримінально-виконавча політика, методологія, правові методи, соціологічний підхід, порівняльний аналіз.

Methodology for scientific research on the enforcement of alternative types of punishment in Ukraine

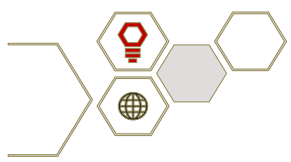
Kristina Sirenko,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Advanced Training for Probation Officers at the Institute of Professional Development of the Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0003-2705-0924>,

Abstract. The study aims to substantiate the theoretical and methodological foundations for ensuring the implementation of alternative types of punishment in Ukraine. The methodology serves as a theoretical basis for structuring the study, while the methodology acts as a practical tool that specifies the ways of implementing methodological principles.

The study uses a comprehensive methodological approach to ensure the implementation of alternative types of punishment. It combines general scientific methods (dialectical, metaphysical, hermeneutic, systemic, synergistic, and functional) and special scientific methods (specific sociological research, historical and legal, content analysis, statistical-mathematical, socio-legal experiment, cybernetic, comparative-legal, formal-legal, logical-legal, alternative and modeling methods).

General scientific methods form the philosophical basis of the study, allowing alternative types of punishment to be considered as a complex socio-legal system. They contribute to a deep understanding of the dynamics, interrelationships, and functions of probation in the context of Ukraine's criminal enforcement policy,

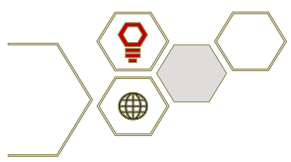

creating an empirical basis for quantitative and qualitative assessment of the effectiveness of such measures.

Special scientific methods focus on legal aspects, providing a thorough analysis of the regulatory framework and law enforcement practice. Together, they form an integrated system of methods: theoretical, empirical, and normative. For example, the dialectical method, combined with the sociological method, allows for the identification of contradictions in the field of probation, while the formal-legal method, together with the statistical method, is used to assess the effectiveness of alternative types of punishment.

It has been established that empirical research, including surveys, questionnaires, and analysis of public opinion, is necessary to assess the effectiveness of alternative punishments, their perception by society, and their impact on the resocialization of convicts. It is important to study international experience in order to adapt best practices for the organization of probation and the implementation of alternative types of punishment, taking into account the cultural and social characteristics of Ukraine. It is important to study the internal contradictions and interaction of the elements of the punishment enforcement system, considering probation as a complex, self-organised system that interacts with other social and legal institutions. The use of modeling and legal experimentation methods is key to developing innovative approaches to reforming criminal enforcement policy, which will contribute to the humanization, effectiveness, and resocialization of convicts in the context of contemporary challenges. It is necessary to take into account social factors, such as the stigmatization of convicts, and to develop social support programs, especially for vulnerable groups, such as juvenile offenders.

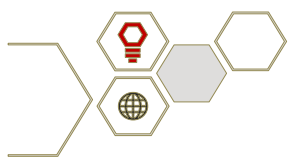
Keywords: probation, alternative types of punishment, criminal enforcement policy, methodology, legal methods, sociological approach, comparative analysis.

Постановка проблеми. Система виконання альтернативних видів покарань в Україні є важливим елементом реформування кримінально-виконавчої політики, спрямованої на гуманізацію, ресоціалізацію засуджених та зниження рівня рецидивної злочинності. Проте сучасна практика виконання альтернативних видів покарань стикається з низкою проблем: невідповідність окремих положень нормативно-правової бази міжнародним стандартам, недостатня координація між органами пробації, судами та іншими суб'єктами, низький рівень суспільної довіри до пробаційних програм, а також обмежені ресурси для їх реалізації. Відсутність комплексного методологічного підходу до дослідження цих питань ускладнює розробку ефективних стратегій вдосконалення системи. Таким чином, виникає потреба в ґрунтовному аналізі теоретичних і методологічних аспектів забезпечення виконання альтернативних видів покарань, що дозволить виявити системні недоліки та запропонувати шляхи їх подолання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням методології сучасних наукових досліджень присвячені наукові праці багатьох українських вчених, зокрема: І. В. Антошина [1], Г. О. Бірта [2], О. Г. Данильян [3], О. П. Дзьобань [4], А. Є. Конверського [5], О. В. Крушельницька [6], О. О. Носирєва [7], Ю. М. Оборотова [8], А. В. Хрідочкін [9] та ін.

Г. О. Бірта та Ю. Г. Бургу [11] наголошують на поєднанні теоретичних і емпіричних методів. В. В. Сташис [12, 13] підкреслював важливість інтеграції формально-юридичного та соціологічного підходів. В. І. Гранкіна [14] (2023) аналізувала наглядову пробацію, пропонуючи індивідуальні плани ресоціалізації. М. Я. Гуцуляк [15] (2010) досліджував громадські роботи, О. І. Богатирьова [16] (2012) акцентувала на пробації як напрямі гуманізації. І. Г. Богатирьов [17] розкрив концепцію пробації як соціально-правового інституту. Л. І. Олефір [18] звертала увагу на пробацію для неповнолітніх. Міжнародні вчені (Д. Нелкен [19], Е. фон Гірш [20, 21], Е.

Ешворт [21], С. Снаккен [22], К. Аромаа [23], М. Хейсканен [23]) пропонують порівняльний підхід, принципи пропорційності та емпіричний моніторинг.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Незважаючи на значний обсяг досліджень, низка питань залишається недостатньо вивченою методологічна база, яка б поєднувала загальнонаукові, спеціальні та власне-правові методи для всебічного аналізу ефективності виконання альтернативних видів покарань в Україні.

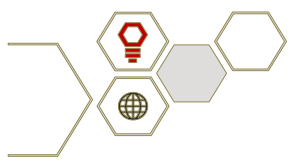
Метою статті є обґрунтування теоретичних і методологічних засад дослідження забезпечення виконання альтернативних видів покарань в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретико-методологічні засади є фундаментальною основою будь-якого наукового дослідження, зокрема в галузі кримінального права та криминології. Вони визначають систему принципів, підходів і методів, які забезпечують об'єктивне та систематичне вивчення правових явищ.

«Методологія науки [10] (від метод і грец. λόγος – вчення) – термін, що залежно від контексту може сприйматися в різних значеннях: або як сукупність методів дослідження, що застосовуються в певній науці, або як вчення про методи пізнання й перетворення дійсності. Розробка проблем методології науки виникає в зв'язку з необхідністю усвідомлення наукою своєї власної природи, принципів і методів, що лежать в основі пізнання дійсності та відтворення її в мисленні».

Слід зазначити, що термін «методологія» немає єдиного трактування в літературних джерелах (у тому числі й у довідниках) через свою складність і багатогранність. Великий тлумачний словник сучасної української мови під «методологією» розкриває:

1) учення про науковий метод пізнання та перетворення світу, його філософську, теоретичну основу;

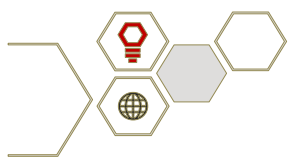
2) сукупність методів дослідження, які застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта пізнання.

Методологія виявляє логічні зв'язки між предметом, метою, задачами, методами і методиками наукового дослідження, визначає проблему, послідовність її вирішення та теоретичну спрямованість результатів.

Метою даного підрозділу є обґрунтування методологічних засад дослідження забезпечення виконання альтернативних видів покарань в Україні, визначення комплексу методів, які дозволяють всебічно проаналізувати правові, соціальні та кримінологічні аспекти пробації, а також встановлення їх взаємозв'язку для досягнення цілей дисертаційної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті забезпечення виконання альтернативних видів покарань в Україні методологія слугує теоретичним підґрунтям, що дозволяє структурувати дослідження, тоді як методика виступає практичним інструментарієм, який конкретизує способи реалізації методологічних принципів. Методика наукового пізнання є складним міждисциплінарним інструментом, що поєднує юридичні, кримінологічні та соціологічні підходи. Вона дозволяє не лише досліджувати зміст правових норм, але й оцінювати ефективність їх застосування на практиці, визначаючи шляхи вдосконалення кримінально-виконавчої політики. Методика базується на поєднанні теоретичних і емпіричних підходів, включаючи порівняльно-правовий аналіз, соціологічні дослідження та оцінку ефективності правозастосовної практики.

Повністю підтримуючи думку Г. О. Бірта, Ю. Г. Бургу [11, с. 45], метод (грец. – спосіб пізнання) – в самому широкому сенсі слова – «шлях до чогонебудь», спосіб діяльності суб'єкта в будь-якій її формі. Основна функція методу – внутрішня організація і регулювання процесу пізнання або практичного перетворення того або іншого об'єкта. Тому метод зводиться до сукупності визначених правил, прийомів, способів, норм пізнання і дії. Він є

системою розпоряджень, принципів, вимог, які повинні орієнтувати в рішенні конкретної задачі, досягненні визначеного результату в тій або іншій сфері діяльності.

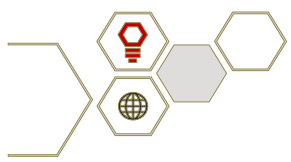
Професор В. В. Сташис (1937–2011), видатний український кримінолог, академік Національної академії правових наук України, наголошував на необхідності поєднання формально-юридичного (догматичного) методу з соціологічним, аргументуючи, що лише такий інтегративний підхід забезпечує об'єктивність висновків, уникаючи однобічності чисто нормативного аналізу чи емпіричних узагальнень. Ця позиція впливає з його розуміння кримінального права як соціальної системи, де норми не існують у вакуумі, а взаємодіють з суспільними реаліями, такими як злочинність, ресоціалізація та превенція.

У цьому випадку, на наш погляд, формально-юридичний метод є основним для дослідження правових явищ, оскільки він зосереджений на аналізі нормативно-правових актів, які регулюють виконання альтернативних видів покарань в Україні.

Формально-юридичний метод є основою для розуміння правового регулювання альтернативних видів покарань, що становить теоретичну базу дослідження. Формально-юридичний метод дозволяє оцінити, наскільки чинне законодавство сприяє ефективному виконанню альтернативних видів покарань в Україні і які зміни необхідні для його вдосконалення.

У підручнику «Кримінальне право України [12] В. В. Сташис послідовно обґрунтовував необхідність соціологічного методу, який включає емпіричні дослідження: опитування, статистичний аналіз злочинності, вивчення суспільної думки та оцінку ефективності правозастосування.

Звернімо увагу на те, що соціологічний метод передбачає вивчення соціальних аспектів виконання альтернативних покарань шляхом збору емпіричних даних.

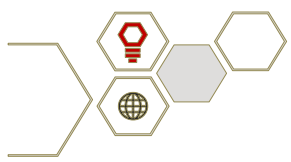
Альтернативні види покарання мають значний соціальний компонент, оскільки спрямовані на ресоціалізацію та реінтеграцію засуджених у суспільство. Соціологічний метод допомагає отримати емпіричні дані про ефективність цих заходів, виявити бар'єри (наприклад, стигматизацію засуджених) і запропонувати шляхи їх подолання.

Міжнародні вчені надають теоретичну основу для методології, акцентуючи на принципах пропорційності, справедливості та порівняльного аналізу. David Nelken [19], британський правознавець і соціолог права, дослідник у галузі кримінального правосуддя та соціології права пропонує використовувати порівняльний підхід для вивчення ефективних моделей виконання альтернативних видів покарань. Він стверджує, що такі моделі можна адаптувати до локальних систем, але лише з урахуванням культурних відмінностей. Наприклад, у науковій праці «Comparative Criminal Justice: Making Sense of Difference» [19] його пропозиції спрямовані на глобалізацію кримінології, де порівняння слугує інструментом для покращення національних систем, зокрема через застосування альтернативних видів покарань тюремному ув'язненню.

У цьому випадку, на наш погляд, достатньо повним є порівняльно-правовий метод передбачає зіставлення українського досвіду виконання альтернативних видів покарань із практикою інших країн, що дозволяє виявити кращі практики та можливі моделі для адаптації.

Отже, на нашу думку, порівняльно-правовий метод дозволяє оцінити ефективність української системи альтернативних видів покарань у контексті світового досвіду, виявити недоліки та запропонувати вдосконалення на основі успішних іноземних практик.

Почесний професор теорії кримінального права Кембриджського університету Ендрю фон Гірш [20] (англ. Andrew Von Hirsch) у роботі «Proportionality in the Philosophy of Punishment» розрізняє ординальну пропорційність (класифікація покарань залежно від тяжкості злочинів) та

кардинальну (шкала суворості покарань). Він пропонує, щоб покарання відповідало тяжкості злочину, де тяжкість визначається шкодою та виною.

Професор англійського права в Оксфордському університеті, Ендрю Ешворт [21] (Andrew Ashworth), відомий роботами з теорії вироків та кримінального правосуддя. Ешворт наполягає, що покарання має бути пропорційним до тяжкості злочину (desert-based approach). Це означає, що вид покарання повинен відповідати ступеню суспільної небезпеки та моральної провини особи, а не базуватися виключно на утилітарних цілях (наприклад, стримування чи реабілітація).

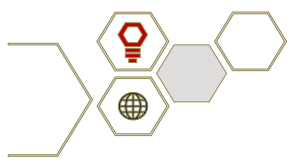
У свою чергу, бельгійська кримінологиня, професор Вільного університету Брюсселя Соня Снаккен [22] (Sonja Snacken), досліджує альтернативні види покарань в Європі. У роботі «Penal Policy and Prison Practice» вона пропонує методологію, засновану на емпіричному моніторингу ефективності альтернативних видів покарань, враховуючи права людини.

Звернімо увагу на те, що у звіті «Crime and Criminal Justice Systems in Europe and North America 1995-2004» [23] фінські кримінологи з Інституту кримінальної політики Гельсінкі Кауко Аромаа (Kauko Aronmaa) та Маркку Хейсканен (Markku Heiskanen), пропонують статистичний метод для порівняння альтернативних видів покарань, що дозволяє оцінювати їх вплив на рецидив.

Статистичний метод забезпечує емпіричну базу для оцінки ефективності альтернативних видів покарань.

У своєму дослідженні, Колодій А. М. [24], для комплексного дослідження проблематики забезпечення виконання альтернативних видів покарань запропонувала структуровану систему методів, яка охоплює як загальнонаукові, спеціальні та власне-правові підходи.

На її думку, серед загальнонаукових методів основне місце належить філософським, зокрема діалектичному, метафізичному та герменевтичному.

Саме вони забезпечують глибинне пізнання правових явищ у їх єдності, розвитку та взаємозв'язку із соціальною дійсністю.

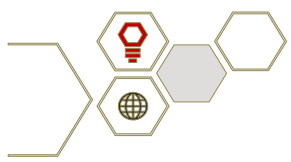
На нашу думку, діалектичний метод сприяє глибокому розумінню внутрішніх суперечностей у системі виконання альтернативних видів покарань, що є важливим для розробки стратегій їх удосконалення. Діалектичний метод базується на принципах діалектики, що передбачає розгляд явищ у їх розвитку, взаємозв'язку та суперечностях.

Діалектичний метод сприяє глибокому розумінню внутрішніх суперечностей у системі виконання альтернативних видів покарань, що є важливим для розробки стратегій їх удосконалення.

Окрім згаданого діалектичного методу, Колодій А. М. [24] пропонує метафізичний метод, який спрямований на фіксацію стійких і відносно стабільних ознак правових інститутів. У контексті виконання альтернативних видів покарань він дає можливість аналізувати сталі елементи правового статусу засуджених, структуру кримінально-правових норм, ознаки суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин. Завдяки цьому досягається системність і внутрішня логічна узгодженість дослідження.

Герменевтичний метод дозволяє інтерпретувати нормативно-правові акти та наукові тексти, розкриваючи їхній зміст і призначення. У сфері альтернативних видів покарань він особливо важливий для тлумачення положень Кримінального та Кримінально-виконавчого кодексів України, практики Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини.

Дослідження може використати синергетичний метод для аналізу застосування електронних засобів контролю та нагляду за поведінкою осіб, на яких покладено цей обов'язок. Метод допоможе оцінити, як запровадження такої технології вплине на взаємодію між органами пробації, судами, засудженими та громадськістю, а також виявити можливі

непередбачувані наслідки (наприклад, зростання витрат чи опір з боку засуджених).

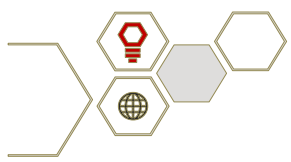
До загальнонаукових Колодій А. М. пропонує віднести логічні методи: аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування, узагальнення, порівняння. Вони забезпечують як детальне розчленування досліджуваного об'єкта, так і формування цілісного уявлення про нього, що має важливе значення для вироблення дефініцій, формулювання висновків і наукових пропозицій.

На нашу думку, аналіз і синтез є універсальними інструментами, що дозволяють структурувати дослідження, виявити ключові проблеми та запропонувати комплексні рішення.

Серед спеціальних методів ключову роль відіграє метод моделювання, що передбачає побудову правових моделей статусу засуджених до альтернативних видів покарань і їх правового регулювання. Він застосовується при створенні ідеальних моделей організації виконання покарань, спираючись на наявні аналоги.

До власне-правових методів А. М. Колодій, окрім історико-правового, порівняльно-правового та формально-юридичного методів, відносить метод правового експерименту, який може бути застосований для апробації нових моделей виконання покарань. Його використання дозволяє оцінити ефективність нововведень на окремих територіях або для певних категорій засуджених перед їхнім запровадженням на загальнонаціональному рівні.

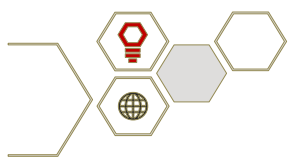
У 2023 році В. І. Гранкіна [14] успішно захистила дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії, присвячену темі «Наглядова пробація при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі». Авторка, використала історико-правовий, формально-логічний, порівняльно-правовий, системно-структурний, соціологічний (опитування, статистичний аналіз), аналіз міжнародних стандартів (Токійські правила, Європейські правила пробації).

Погоджуємося з авторкою, що історико-правовий метод передбачає аналіз еволюції інституту альтернативних покарань в Україні та у світі. Він дозволяє: вивчити історичні передумови запровадження альтернативних видів покарань у кримінальному праві України (наприклад, реформи після здобуття незалежності, вплив радянського законодавства); проаналізувати, як змінювалися підходи до виконання альтернативних видів покарань у різних історичні періоди; виявити тенденції розвитку альтернативних видів покарань у контексті гуманізації кримінальної юстиції.

Є. С. Гнатенко здійснив ґрунтовний аналіз класифікації альтернативних покарань та виявив проблеми їх правозастосування [25, с. 59–63]. В. І. Крецул акцентував на соціально-правових аспектах адаптації осіб, яким призначено покарання, не пов'язані з позбавленням волі [26, с. 88–90]. О. М. Мусиченко та А. Різун підкреслюють нормативно-правові недоліки у формулюванні окремих видів альтернативних покарань, що знижує їхню ефективність [27, с. 47–49]. Методологічна база даного дослідження включає: системний аналіз чинного кримінального та кримінально-виконавчого законодавства України; порівняльно-правовий метод для зіставлення національних норм із зарубіжними моделями пробації; кримінологічний підхід для оцінки впливу альтернативних покарань на рівень рецидивної злочинності; соціологічні методи (анкетування, інтерв'ювання), які дозволяють оцінити ефективність пробаційних програм та ставлення суспільства до їх впровадження; історико-правовий аналіз, що допомагає простежити еволюцію ідей гуманізації покарання.

Погоджуючись із дослідниками, на нашу думку, системний метод дозволяє розглядати виконання альтернативних видів покарань як складову цілісної системи кримінальної юстиції. Він передбачає: аналіз взаємозв'язків між різними елементами системи (суди, органи пробації, громадські організації, суб'єкти пробації); вивчення впливу альтернативних видів покарань на інші компоненти системи правосуддя (наприклад, зменшення

навантаження на пенітенціарні установи); оцінку системних проблем, що перешкоджають ефективному виконанню альтернативних санкцій.

Враховуючи вище зазначене в табл. 1.1. нами наведено комплексний методологічний інструментарій, який дозволяє дослідити забезпечення виконання альтернативних видів покарань в Україні з різних перспектив: правової, соціальної, історичної, статистичної. Кожен метод доповнює інші, забезпечуючи всебічний підхід до аналізу.

Таблиця 1.1. Методика наукового дослідження забезпечення виконання альтернативних видів покарань

Метод	Характеристика застосування
Загальнонаукові	
Діалектичний	Дає змогу досліджувати альтернативні види покарань у розвитку, розкриваючи їх внутрішні суперечності та взаємозв'язки
Метафізичний	Полягає у розгляді правових явищ як відносно сталих та незмінних, що дозволяє дослідити правові категорії у статичності
Герменевтичний	Застосовується для тлумачення змісту правових норм, які регламентують порядок виконання альтернативних видів покарань
Системний	Дає можливість розглядати пробацію та інші альтернативні покарання як єдину цілісну систему з елементами, які перебувають у взаємозв'язку
Синергетичний	Використовується для дослідження процесів самоорганізації та впливу соціальних чинників у сфері виконання покарань
Функціональний	Дозволяє визначити функції та роль альтернативних покарань у правовій системі та суспільному розвитку
Спеціально-наукові	
Конкретно-соціологічних досліджень	Забезпечує збір та аналіз емпіричних даних (опитування, анкетування, інтерв'ю) щодо ефективності виконання альтернативних видів покарань
Історико-правовий	Передбачає аналіз еволюції інституту альтернативних покарань в Україні та світі для виявлення тенденцій гуманізації кримінальної юстиції
Контент-аналізу	Використовується для кількісного та якісного аналізу нормативно-правових актів, судової практики, публікацій у ЗМІ
Статистично-математичні	Дозволяє опрацювати статистичні дані щодо рівня рецидиву, ефективності пробації та динаміки застосування альтернативних видів покарань
Соціально-правового експерименту	Застосовується для перевірки ефективності нових організаційних моделей пробації у контрольованих умовах
Кібернетичний	Базується на використанні понять і принципів кібернетики для моделювання та оптимізації процесів виконання покарань
Порівняльно-правовий	Передбачає зіставлення зарубіжних і національних підходів до організації пробації

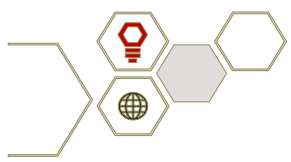
Формально-юридичний	Традиційно застосовується для дослідження норм, понять, класифікацій і структури кримінально-виконавчого права
Логіко-юридичний	Ґрунтується на використанні логічних прийомів для аналізу правових категорій, понять і норм
Метод альтернатив	Передбачає критичне зіставлення протилежних теорій і концепцій щодо ефективності альтернативних видів покарань
Моделювання	Полягає у побудові ідеальних моделей організації пробаційного нагляду та впровадження інноваційних механізмів ресоціалізації

Джерело: систематизовано автором на основі даних [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 11; 24]

Отже, з наведеного вище, нами систематизовано комплексний методологічний інструментарій у табл. 1.1., який дозволяє дослідити забезпечення виконання альтернативних видів покарань з різних перспектив: правової, соціальної, історичної, статистичної. Кожен метод доповнює інші, забезпечуючи всебічний підхід до аналізу.

Таким чином, застосування комплексу загальнонаукових та спеціально-наукових методів у дослідженні проблематики виконання альтернативних видів покарань в Україні забезпечує системність, об'єктивність і багатовимірність наукового пізнання. Загальнонаукові методи дозволяють розкрити сутність альтернативних видів покарань у контексті їх розвитку, функціонування та взаємозв'язку із суспільними процесами, тоді як спеціально-наукові методи забезпечують глибокий аналіз правових норм, статистичних даних, судової практики та зарубіжного досвіду. Особливого значення у межах даного дослідження набуває метод моделювання, що дає можливість створювати оптимальні моделі організаційних механізмів пробації з урахуванням національних особливостей.

У 2010 році М. Я. Гуцуляк [15] захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді громадських робіт». Дослідження присвячене аналізу виконання покарання у вигляді громадських робіт з позицій кримінально-виконавчого права та практичного застосування. Автор розглядає нормативно-правову базу, що регулює це покарання, а також особливості його виконання, яке передбачає залучення засуджених до

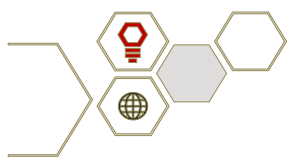

безоплатної суспільно корисної праці у вільний від основної роботи чи навчання час.

У науковій статті О. І. Богатирьової [16] «Пробація як пріоритетний напрямок розвитку кримінально-виконавчої політики України», здійснюється дослідження пробації як пріоритетного напрямку гуманізації кримінально-виконавчої політики, що сприяє зменшенню чисельності ув'язнених і оптимізації державних витрат на утримання засуджених. Авторка аналізує праці вітчизняних і зарубіжних учених (наприклад, І. Г. Богатирьова, О. М. Джужи та ін.), нормативно-правові акти України та міжнародні стандарти. Особлива увага приділена системному аналізу управлінських функцій, методик оцінки інформації та прийняття рішень у процесі виконання покарань. Емпірична база включає вивчення практики кримінально-виконавчих інспекцій та взаємодії суб'єктів кримінально-виконавчого процесу.

В колективній монографії «Пробація: 10 років змін та досягнень» доктор юридичних наук, професор І.Г. Богатирьов [17] розкрив концептуальні засади пробації як соціально-правового інституту в Україні та його превентивну діяльність. У своєму науковому дослідженні автор стверджував, що метою органів пробації є соціальна корекція засуджених під час виконання / відбування кримінального покарання, не пов'язаного із позбавленням волі, шляхом застосування до нього ресоціалізаційних програм та запобігання скоєнню ним нового кримінального правопорушення

Особливе значення для дослідження методики виконання альтернативних покарань мають праці Л. І. Олефір [18], яка звертає увагу на специфіку пробації щодо неповнолітніх правопорушників. Авторка наголошує на необхідності врахування вікових та психологічних особливостей у процесі виконання покарань, а також на важливості соціальної підтримки неповнолітніх у межах пробаційних програм [18, с. 112–115].

Вагомий внесок у розробку методологічних аспектів дослідження зробили й інші вітчизняні науковці. Так, С. В. Черкасов у своїй дисертації сформулював кримінологічну концепцію альтернативних покарань, наголосивши на їхній превентивній ролі та необхідності гуманізації кримінальної політики [28, с. 73–76].

Висновки. Основуючись на викладеному матеріалі, можна акцентувати увагу на таких ключових аспектах:

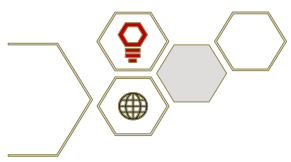
1. Інтеграція загальнонаукових та спеціально-наукових методів є необхідною умовою для комплексного аналізу системи виконання альтернативних видів покарань. Це забезпечує глибоке розуміння правових, соціальних, кримінологічних та історичних аспектів пробації, сприяючи розробці обґрунтованих рекомендацій.

2. Важливо зосередитися на вдосконаленні нормативно-правової бази (Кримінальний та Кримінально-виконавчий кодекси України), усуненні прогалин і суперечностей, а також гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, такими як Європейські пенітенціарні правила та рекомендації Ради Європи.

3. Потрібно приділяти увагу емпіричним дослідженням, що включають опитування, анкетування та аналіз суспільної думки, для оцінки ефективності альтернативних покарань, їх сприйняття суспільством та впливу на ресоціалізацію засуджених.

4. Актуальним є вивчення міжнародного досвіду (зокрема країн ЄС, США, Канади) для адаптації кращих практик організації пробації та виконання альтернативних покарань, враховуючи культурні та соціальні особливості України.

5. Необхідно розвивати статистичний аналіз для моніторингу ефективності альтернативних видів покарань, включаючи дані про рецидив, кількість засуджених, успішність ресоціалізації та динаміку застосування альтернативних видів покарань.

6. Важливо досліджувати внутрішні суперечності та взаємодію елементів системи виконання покарань, розглядаючи пробацію як складну, самоорганізовану систему, що взаємодіє з іншими соціальними та правовими інститутами.

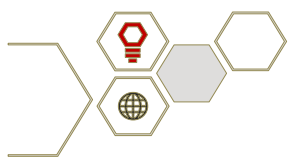
7. Особливу увагу слід приділяти принципам пропорційності, справедливості та гуманізму, що лежать в основі альтернативних покарань, з акцентом на їхню превентивну роль і сприяння реінтеграції засуджених у суспільство.

8. Використання методів моделювання та правового експерименту є ключовими для розробки інноваційних підходів до реформування кримінально-виконавчої політики, що сприятиме гуманізації, ефективності та ресоціалізації засуджених у контексті сучасних викликів.

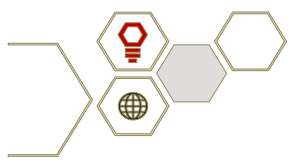
9. Необхідно враховувати соціальні фактори, такі як стигматизація засуджених, і розробляти програми соціальної підтримки, особливо для вразливих груп, наприклад, неповнолітніх правопорушників.

Список використаних джерел

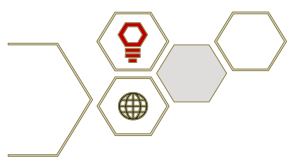
1. Антошина І.В. Методологія як фундаментальна основа наукового дослідження. *Академічні візії: електронний журнал*. Випуск 27/2024. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/957/857> (дата звернення: 02.07.2025).
2. Бірта Г.О. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2014. 142 с.
3. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. Харків : Право, 2019. 368 с.
4. Дзьобань О. П. Методологія, організація та технологія наукових досліджень : навч. посіб. для аспірантів. ДНУ «Ін-т інформації, безпеки і права Нац. академії прав. наук України». Київ; Одеса : Фенікс, 2025. 284 с.

5. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А.Є. Конверського. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
6. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Кондор, 2006. 206 с.
7. Шишкіна Є.К., Носирєв О.О. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Харків: Вид-во «Діса плюс», 2014. 200 с.
8. Оборотов Ю.М. Філософія права і методологія юриспруденції. *Проблеми філософії права*. 2003. Т.1. С. 41-43.
9. Хрідочкін А.В., Макушев П.В. Методологія сучасного правознавства : навчальний посібник. Дніпро : Видавничий дім «Гельветика». 2017. 368 с.
10. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8 (дата звернення: 02.07.2025).
11. Бірта Г.О. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. / Г. О. Бірта, Ю.Г. Бургу. Київ : «Центр учбової літератури», 2014. 142 с.
12. Вибрані праці / В. В. Сташис ; [уклад.: В. Я. Тацій, В. І. Борисов, Л. М. Демидова ; відп. ред. В. Я. Тацій]. Харків: Право, 2015. 1184 с.;
13. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. с. 177.
14. Гранкіна В.І. Наглядова пробація при виконанні покарань, альтернативних позбавленню волі : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії: 081 - Право. Кропивницький, 2023. 276 с.
15. Гуцуляк М.Я. Кримінально-виконавча характеристика покарання у виді громадських робіт [Текст]: дис. ... канд.. юрид. наук: 12.00.08. Львів., 2010. 227 с.

16. Богатирьова О. І. Пробація як пріоритетний напрямок розвитку римінально-виконавчої політики України /. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2012. № 3. С. 110-113.
17. Богатирьов І.Г. Концептуальні засади пробації як соціально-правового інституту в Україні та його превентивна діяльність. Пробація: 10 років змін та досягнень : колективна монографія / В. О. Аніщенко, І. Г. Богатирьов, І. Б. Волеваха та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. К. Гречанюка. Чернігів : Пенітенціарна академія України, 2025. 272 с. С. 27-41.
18. Олефір Л. І. Пробація щодо неповнолітніх: проблеми та перспективи розвитку. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 2. С. 110–118.
19. D. Nelken. Comparative Criminal Justice: Making Sense of Difference. Sage Academic Books. Compact Criminology. 2012. London. URL: <https://sk.sagepub.com/book/mono/preview/comparative-criminal-justice.pdf> (дата звернення: 02.07.2025).
20. A. von Hirsch. Proportionality in the Philosophy of Punishment. Crime and Justice, The University of Chicago Press, Vol. 16, (1992), pp. 55-98. URL: <https://www.jstor.org/stable/1147561?origin=JSTOR-pdf> (дата звернення: 02.07.2025).
21. A. von Hirsch, A. Ashworth Proportionate Sentencing: Exploring the Principles. Part of series : Oxford Monographs on Criminal Law and Justice
22. S. Snacken. Penal Policy and Practice in Belgium. Crime and Justice 2007. 36(1):127-215
23. Kauko Aromaa and Markku Heiskanen (eds.). Crime and Criminal Justice Systems in Europe and North America 1995-2004. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI). 2008. Publication Series No. 55. URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crime-statistics/HEUNI_1995-2004.pdf (дата звернення: 02.07.2025).
24. Колодій А. М. Методологія наукових досліджень у конституційному праві України. *Методологія проведення галузевих юридичних*

досліджень : монографія / Київський регіональний центр НАПрН України.

Одеса : Гельветика, 2022. С. 89-112.

25. Гнатенко Є. С. Альтернативні види покарань: проблеми правозастосування. *Право України*. 2012. № 6. С. 58–65.

26. Крецул В. І. Соціально-правові проблеми застосування альтернативних видів покарань. *Вісник кримінального судочинства*. 2011. № 4. С. 85–92.

27. Мусиченко О. М., Різун А. Альтернативні покарання: проблеми нормативного закріплення. *Наукові записки ОНУ*. 2020. № 3. С. 45–50.

28. Черкасов С. В. Кримінологічна концепція альтернативних мір покарання: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса: НУ «ОЮА», 2005. 210 с.